CONTRIBUȚII LA REEVALUAREA ETIMOLOGIEI TOPONIMULUI CARACAL

LAURENȚIU NISTORESCU
Centrul de Studii Dacoromanistice „Lucus" Timişoara

Cuvinte-cheie: *Caracal*[1]*, toponimie, împrumut, substrat latin, idiomuri turcice*

Împrumutul terminologic a constituit, dintotdeauna şi pentru orice idiom natural, un mijloc privilegiat de dezvoltare, cu precădere (dar nu numai) sub aspectul vocabularului, concurând adesea ansamblul mijloacelor interne de extensiune terminologică şi semantică. Condiția cea mai importantă, indispensabilă, pentru ca împrumutul să se producă este ca între cele două limbi implicate în proces să existe un contact nemijlocit; în cazul în care contactul este mediat, limba primitoare este îndatorată nu limbii prezumat donatoare, ci mediului de contact – care poate fi uneori o altă limbă, privilegiată de geografia contactului, alteori o rețea de generare terminologică (aşa cum au fost – şi încă sunt – instituțiile transculturale de natură religioasă sau universitară, aşa cum au devenit recent noile media), dar cel mai adesea se raportează la cele două limbi ca substrat[2]. Chiar şi atunci când contactul este direct, se întâmplă frecvent ca împrumutul să fie corect identificat (în sensul că idiomurile implicate în proces sunt univoc stabilite), dar ca limba

[1] Acest studiu a fost realizat la îndemnul prof. dr. Dan Negrescu, căruia autorul îi mulțumeşte pentru încurajarea de a aprofunda cercetările chiar şi acolo unde există aparența de lucru judecat

[2] Un exemplu pe care l-am analizat în paginile revistei „Philologica Banatica" este termenul *Cerna/Dierna*, eronat prezumat a fi împrumutat în limba română din idiomurile slave, atâta vreme cât el este atestat ca aparținând substratului geto-dacic şi, într-o expresie primară, unui sub-substrat străeuropean (Nistorescu 2010)

BDD-A23949 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:56:24 UTC)

prezumată donatoare să fie, în realitate, cea care a preluat termenul în cauză de la cealaltă. Iar natura contactului nu este, nici pe departe, singurul element de context al procesului de împrumut terminologic. În justa evaluare a istoriei individuale a unui termen şi a circulaţiei sale între diferitele idiomuri nu pot fi ignorate componente precum statutul de limbă dominantă a limbii donatoare (sau statutele, pentru că trebuie să distingem între dominanţa culturală, cea administrativă ş.a.m.d.) ori – ca să ne limităm doar la aceste aspecte – capacitatea, intrinsecă ori programată, a elitelor vorbitoare ale limbii primitoare de a pune în mişcare anumite strategii culturale[3].

Toate aceste elemente sunt cunoscute şi studiate de generaţii bune în ştiinţele lingvistice – din păcate, doar pentru a fi ignorate (sau aplicate selectiv) atunci când se pune problema aplicării în cadrul exerciţiilor etimologice. Aşa se explică faptul că dicţionarele noastre abundă de adnotări de origine care vor fi avut, poate, la prima lor formulare, valoarea unor prezumţii primare sau ipoteze de lucru, dar care s-au perpetuat timp de un secol, uneori şi mai bine, printr-o preluare mecanică, neajustată de reevaluări critice, conducând la fixarea unor păguboase clişee de valoare – păguboase în primul rând prin faptul că numeroase explicaţii impuse drept canon intră în coliziune frontală atât cu logica, cât şi, adesea, cu documentele de limbă. Ne vom opri, în cele ce urmează, asupra unui termen de toponimie cu o notorietate semnificativă în spaţiul daco-român, Caracal, căruia canonul îi fixează o nejustificată proveniență turco-mongolă[4] (propriu-zis turcă sau, ca opţiuni secundare, din ansamblul

[3] Un exemplu de mare notorietate în acest sens este deschiderea limbii engleze, prin aspectul său american, către preluarea din substraturile native (precolumbiene), din raţiuni de identizare culturală, a unor termeni precum *tomahawk*, *Apache, Potomac* etc. Un fenomen similar, la o scară mult redusă, se petrece şi în cadrul limbii române, care a reasimilat în vocabularul contemporan termeni de substrat geto-dacic (precum *dava*, *Drobeta* ş.a.) ieşiţi din uz cu aproape două milenii în urmă.

[4] Este cel puţin interesant faptul că a fost preferată exclusiv varianta turcofonă, deşi toponime cvasiidentice există şi în China (lac din provincia Xingjiang – caz în care analogia trebuie relativizată, datorită foneticii radical diferite de cea indo-europeană şi a aproximării ortografice) sau în Persia/Iran (sat din provincia Zanjan), în ultimul caz putând fi luate în considerare şi contactele istorice. Topo-

BDD-A23949 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:56:24 UTC)

cumano-peceneg), în vreme ce relaționarea cu antroponimul latin Caracalla este tratată, cu aceeaşi lipsă de justificare, drept o erezie ştiințifică[5]. Lucrurile stau, în acest caz, exact pe dos.

Cea dintâi observație care trebuie formulată, înainte de a trece la evaluarea în detaliu a „canonului" şi a „ereziei", este că avem de-a face în acest caz nu cu un termen comun, susceptibil de a se fi strecurat dintr-o limbă în alta prin jocul hazardului, ci un un element de toponimie oficială, ceea ce presupune voința sau cel puțin disponibilitatea aparatului administrativ din contemporaneitatea largă a apariției termenului (respectiv, a atestării sale documentare) de a accepta să utilizeze un termen străin. Or, dincolo de stabilirea unei oarecari corespondențe omofonice, partizanii derivării toponimului Caracal dintr-un idiom turcic lasă fără răspuns o serie întreagă de întrebări. De ce administrația statului medieval al Țării Româneşti a preluat în uz un termen turcic pentru o comunitate în care nu exista nici o populație turcică[6]? De ce aceeaşi administrație a acceptat

---

nimele similare din Asia Centrală sunt, în schimb, târzii: cele două oraşe Karakol din Kârgâztan sunt fondate în 1869 şi 1960, iar lacul Karakul din Tadjikistan este o substituire rusofonă a toponimului autohton Siob. Toponime formal identice mai pot fi întâlnite în India, Indonezia etc. (dar analiza acestora nu se poate sustrage specificității regionale), iar antroponimul Karakal a dobândit, inevitabil în condițiile globalizării, o largă răspândire.

[5] Ivănescu 2000, pg. 444, Sala 2006, pg. 21, Nicolae-Suditu 2008, pg. 56 etc.

[6] În ceea ce priveşte acest aspect, este invocat uneori faptul că în vecinătatea Caracalului există câteva sate cu denumiri care au fost interpretate ca atestând o mai veche locuire cumană: Comanca (sat şi pădure, cu cea dintâi atestare documentară în 1537), respectiv, pe malul stâng al Oltului, Comani, la care s-ar putea adăuga satele Comăneşti şi Comănița, situate mult mai la nord. Relativ la această situație, avem a face două observații. Prima este că localitățile în cauză au atestări târzii, cu mai mult de două secole după dislocarea spre Ungaria a comunităților cumane, sub presiunea invaziei tătare. Cea de-a doua este că utilizarea unor termeni care încorporează radicali în relație cu anumite etnonime nu certifică, în mod exclusiv, existența unei comunități de etnia respectivă, putând ilustra şi alte forme de dominație sau influență – fiind de evocat în acest sens faptul că județul Neamț n-a găzduit niciodată o comunitate germanică, acesta derivându-şi numele de la funcționarea în acel areal, la începuturile statalității medievale moldoveneşti, a unei misiuni catolice germanofile. Nu putem să nu observăm, de asemenea, că toponimele formal cumanice sunt derivate de la denumirea latină a acestei populații şi nu de la etnonimele proprii sau cele atribuite de celelalte clase de

BDD-A23949 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:56:24 UTC)

utilizarea unui termen dintr-o limbă care nu exercita, anterior primei atestări în discuție, nici statutul de limbă dominantă de administrație, nici pe cel de limbă de cult, nici pe cel de limbă de comunicare interculturală? Deloc în ultimul rând, de ce cancelaria domnească valahă a optat, dintre toate idiomurile de prestigiu pe care le avea la îndemână – latină, slavonă, greacă, maghiară, germană, deloc în ultimul rând, română – pentru preluarea unui termen tocmai din limba inamicului? căci nu putem trece cu vederea că, anterior atestării din 17 noiembrie 1538, prin cancelaria lui Paisie Vodă, dar şi câteva generații după acest orizont cronologic, populațiile din bazinul Dunării erau angajate cu turcii într-o confruntare multigenerațională, cu o accentuată componentă ideologică şi religioasă, deloc susceptibilă de a favoriza preluarea de modele culturale[7].

Dar suita întrebărilor care rămân fără răspuns în cazul acceptării „filierei turcice" nu se opreşte aici. Conținutul semantic al termenului compus turcesc la care, cu atâta lejeritate, face trimitere această ipoteză, este „Cetatea Neagră". Problema este că nu poate fi furnizată nici o explicație credibilă pentru a desemna drept cetate (neagră, albă sau de oricare altă culoare) o aşezare care n-a fost niciodată fortificată, nici până la prima atestare a toponimului şi nici ulterior, până în zilele noastre. Insistăm pe faptul că, în limba turcă, termenul *kale* face referire la o cetate, un fort sau alt sistem fortificat de dimensiuni care să-i asigure o funcționalitate autonomă[8], şi nu la un simplu turn de pază, pentru care există termenul echivalent *kule*[9]; dar observația cu privire la inexistența unei fortificații care să justifice o atare denumire rămâne pe deplin valabilă şi în cazul acestei

---

populații cu care acest neam migrator a venit în contact: *quba*, *chak/kipchak*, *valwe*, *polovec, kun*. Pentru comparație, ținuturile din Ungaria în care s-au aşezat comunități importante de cumani au dobândit toponime precum *Nagykun*, *Kiskun*, aflate şi astăzi în uz.

[7] Acest fapt se va produce abia în secolele următoare, dar şi atunci aproape fără nici un impact în toponimie – desigur cu excepția Dobrogei, unde au existat însă colonizări de populație turcofonă.

[8] Cambridge ET 2009, pg. 124, sub voce **citadel** şi pg. 296, sub voce **fort** (având drept sinonime în limba turcă actuală termenii *sur, hisar*)

[9] Cambridge ET 2009, pg. 770, sub voce **tower**; vezi Edikule, Tricule etc.

BDD-A23949 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:56:24 UTC)

nejustificabile extensii semantice: abia după două generații de la consemnarea toponimului Caracal într-un act de cancelarie va fi ridicat (şi nu în vatra acestuia, ci în vecinătate, între Reşca şi Hotărani) un turn asociat unei mănăstiri, în vreme ce turnul ale cărui ruine se mai văd astăzi în oraşul cu pricina datează din timpul domniei lui Matei Basarab (adică peste încă un secol), putându-se lua în considerare, însă numai la limita probabilistică, un eventual precedent, fatalmente efemer, din vremea în care Mihai Viteazul şi-a stabilit în „satul Caracal" curtea domnească.

La absența unor răspunsuri coerente date întrebărilor de mai sus – întrebări inevitabile în procesul de validare a unei ipoteze de lucru, aşa cum poate fi cel mult considerată „filiera turcică" – se adaugă ignorarea faptului că termeni precum *kale* şi *kule* constituie, în idiomurile turcice invocate în această speță, nu elemente de zestre lingvistică, ci preluări terminologice din substratul romeic. Foarte frecvent, termenul a intrat în limba turcă simultan cu preluarea controlului asupra obiectelor astfel desemnate: cel mai elocvent exemplu în acest sens este fortăreața-închisoare *Edikule*/*Yedikule Hisari* din capitala otomană, construit în 1458, imediat după cucerirea Constantinopolelui, direct peste câteva edicule (lat. *aedicula*) care fuseseră anterior încorporate în Zidul lui Theodosios[10]. Inutil să mai adăugăm că termenii *cala*, *cula* şi derivatele lor semantic compatibile cu radicalul romanic[11] se regăsesc din belşug atât în toate limbile neolatine (inclusiv în cele asupra cărora niciun idiom turco-mongol n-a putut să-şi exercite vreo influență[12]), cât şi în numeroase contexte literare din spațiul

[10] Meyer-Plath-Schneider 1943, p. 42

[11] Deşi majoritatea termenilor în cauză au cunoscut, în decursul celor două milenii de la desprinderea de radicalul latin, inevitabile glisări de sens şi specializări, practice în toate cazurile poate fi recunoscută şi astăzi semnificația primară de perimetru întărit, cavitate, depresiune.

[12] Citățm, spre exemplu, termenii spanioli *cal* (var, piatră) şi *cala* (cavitate, nişă – vezi şi termenul marinăresc *cală*, utilizat de timpuriu în daco-română şi regăsit inclusiv în toponime precum *Calafat*), indubitabil derivate din radicalul latin *calx/calcis* (Roberts 2014, pg. 285, sub voce), toponimul francez *Calais* (provenit din toponimul latin *Caletum*) şi termenul comun, tot francez, *coule* (capă, haină de

BDD-A23949 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:56:24 UTC)

romanității orientale (bizantine), de unde termenul s-a perpetuat fără intermediari în idiomurile spațiului ponto-balcanic[13]. Insistenta invocare a prezenței termenilor în cauză în limba turcă sau în celelalte idiomuri suspicionate a fi furnizat materialul terminologic pentru formarea toponimului Caracal (în particular limbile pecenegă şi cumană[14]) este, aşadar, nimic mai mult decât o eroare de metodă analitică: eroarea de a considera ca sursă a împrumutului lingvistic o altă limbă beneficiară a acestuia şi nu substratul comun.

Dacă toate considerentele expuse până aici pot fi interpretate (şi în mare măsură chiar sunt) ca fiind de argumentație indirectă, vom proceda în cele ce urmează la evocarea unui argument direct suficient de puternic pentru a închide orice discuție pe marginea speculației privind presupusa origine turcă a toponimului Caracal. Este momentul să atragem atenția asupra unei alte erori de metodă care i-a condus pe numeroşi lingvişti, altminteri de mare probitate ştiințifică, la credința că „filiera turcă" ar fi singura validă: prezumția că termenul Caracal este un caz singular, aplicabil exclusiv localității

protecție), termenii italieni *cala* (defileu, golf) şi *Calabria* (Oxford ID 2013, pg. 52, sub voce) ş.a.m.d.

[13] În secolele X şi XI, în vestul Asiei Mici, în apropiere de cetatea Pamphyliei, exista un mic oraş denumit Cule, care va fi menționat de Anna Comnena (*Alexiada* VII, 168) cu prilejul bătăliei din anul 1087, dintre bizantini, pe de o parte, şi "sauromați, sciți şi daci" (termeni antichizanți, prin care erau desemnați percenegii, uzii şi româno-maghiarii) pe de alta. Nu putem să nu acceptăm că localitatea Cule nu a fost botezată ad-hoc cu un termen preluat dintr-una din limbile noului inamic apărut la orizont.

[14] Aceeaşi grilă de analiză trebuie aplicată şi principalului instrument de cunoaştere a limbii cumane, *Codex Cumanicus*, în care termenii *kalaa* – castru, castel, *kalay* – lac, golf şi *kara* – negru apar, sub voce, la pg. 262 şi 314. Codexul a fost redactat în etapa de crepuscul a existenței limbii cumane, după strămutarea celei mai mari părți a comunităților cumane din bazinul Dunării de Jos pe teritoriul Ungariei centrale, fiind ulterior completat de misionarii italieni activi în bazinul Mării Negre (în nordul căreia unele grupări cumane şi-au perpetuat prezența încă câteva generații). Textul surprinde aşadar un stadiu de evoluție a limbii cumane profund tributar influențelor lingvistice dinspre populațiile peste care s-au aşezat şi fireşte, dinspre limba de comunicare interculturală a regiunii – şi atragem atenția că o populație care n-a avut, în ultima jumătate de mileniu de existență, decât intervale de cel mult două generații de parțială sedentarizare nu putea deține în bagajul terminologic propriu noțiuni asociate cetăților şi fortificațiilor.

BDD-A23949 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:56:24 UTC)

româneşti din bazinul Oltului inferior. Or, toponime cvasiidentice mai pot fi întâlnite chiar şi în spaţiul românesc – bunăoară, satul Caraclău din comuna Bârsăneşti, judeţul Bacău sau cătunul Caracal, înglobat în localitatea Miceşti din comuna Argeş; iar dacă acestea sunt la rândul lor atestate relativ târziu[15], fiind astfel prezumabile a ilustra doar migraţia internă a toponimului în discuţie[16], în acelaşi spaţiu al romanităţii orientale sunt atestate, cu mult înainte de posibilitatea oricărui contact lingvistic al populaţiilor din regiune cu idiomurile turcice, numeroase alte toponime (dar şi antroponime) cvasiidentice. Cel mai elocvent dintre acestea, prin notorietatea sa, dar şi prin menţinerea în uz până în zilele noastre, cazul mănăstirii Caracalu/Karakalou (*Καρακάλου*), una dintre comunităţile care compun „republica monastică" de pe Muntele Athos. Cea mai veche atestare documentară a mănăstirii sub acest nume datează din anul 1018, an în care aşezământul monahal avea deja o solidă aşezare instituţională[17]. Tradiţia locală invocă atât existenţa unui ctitor pe nume Nicolaos Karakallos[18], cât şi edificarea mănăstirii – ori numai a

[15] Satul Caraclău este atestat la 1656, printr-un act de hotărnicie emis de voievodul Gheorghe Ştefan, dar pârâul pe care este aşezată aşezarea apare, sub acelaşi nume, într-un act al voievodului Ştefan cel Mare din 10 martie 1502. În ceea ce priveşte cătunul Caracal-Miceşti (situat, detaliul nu este lipsit de importanţă, chiar pe *Limes Transalutanus*, lângă castrul roman de la Purcăreni), acesta apare în documente începând cu anul 1456, printr-un act al cancelariei voievodului Vladislav al II-lea.

[16] Poate nu este lipsit de importanţă să amintim faptul că toate aceste localităţi, inclusiv actualul oraş Caracal, au, la data primelor atestări documentare, o îndelungată existenţă efectivă, consistent probată arheologic.

[17] Cea dintâi atestare este un act de hotărnicie emis de Protos Nikephoros, în timpul domniei împăratului Vasile al II-lea Bulgaroctonul. Mănăstirea a fost asediată în timpul cuceririi Constantinopolului de către latini (după anul 1204), reconstruită în 1294 cu sprijinul împăratului Andronicus al II-lea Paleologul, părăsită după mai multe raiduri ale piraţilor şi ale ocupanţilor otomani şi apoi reîntemeiată în 1535 cu sprijinul domnilor Ţării Româneşti şi Moldovei, în mod special al principelui Petru Rareş.

[18] Acest nobil bizantin a trăit în timpul domniei împăratului Romanos IV Diogenes (1068-1071), deci la două generaţii după cea mai veche atestare documentară cunoscută. Nesincronismul cronologic dintre prima atestare documentară a mănăstirii şi cea a evocării prezumtivului său ctitor poate avea mai multe explicaţii, printre cele cu un grad ridicat de verosimilitate numărându-se posibilitatea

BDD-A23949 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:56:24 UTC)

lăcaşului său de cult – pe locul unei fortificaţii ridicate din porunca împăratului Caracalla[19]. Inutil să mai precizăm, în anul 1018, nici o comunitate turcică nu-şi putea exercita influenţa lingvistică în centrul Peninsulei Balcanice: la acea dată, pecenegii şi uzii se aflau la nordul Dunării, de unde pătrundeau doar sporadic în regiunile periferice ale Imperiului[20], cumanii se aflau încă la răsărit de principatul Rusiei Kievene (în care vor pătrunde abia în anul 1055), iar turcii propriu-zişi aveau să intre în Turcia de astăzi – pe atunci, piesa de rezistenţă a zestrei teritoriale bizantine - abia după bătălia de la Manzikert, din 1071.

Un aspect de asemenea ignorat de către partizanii speculaţiilor privitoare la o origine turcofonă a termenului Caracal, dar care are valoare de certitudine datorită consemnărilor explicite de către autorii antici, este faptul că, înainte de a fi toponim sau antroponim, acest termen funcţiona – subliniem şi insistăm, în limba latină a epocii clasice! – ca element comun de vocabular. În referinţele lor la cel de-al doilea împărat al dinastiei Severilor, Caracalla, atât Dio Cassius[21], cât şi Aurelius Victor[22] şi, respectiv, corpusul colectiv *Historia Augusta*[23] precizează, fără a lăsa loc la îndoială, că

---

ca aristocratul Nicolaos Karakallos să fie exponentul unei familii nobiliare implicate în întemeierea aşezământului.

[19] Semnalăm faptul că această tradiţie este consemnată încă din secolul XVIII, cu ocazia pelerinajului efectuat la Athos de cărturarul georgian Timotei Gabashvili (Gabashvili 2013). Tradiţia aceasta este asumată şi de vieţuitorii aşezământului, printr-o pictură murală interioară.

[20] Prima pătrundere a pecenegilor la sudul Dunării are lor în anul 917, la două decenii după instalarea lor la gurile Nistrului. Singurele pătrunderi la sudul Munţilor Balcani se petrec în anii 934 şi 1064, dar, ca şi toate celelalte operaţiuni din sudul Dunării (şi, până în 1041, de la vest de Siret), nu se soldează cu staţionarea pecenegilor.

[21] Dio Cassius, *Historia Romana*, 79, 3

[22] Victor Aurelius, *Epitome de Caesaribus*, 21 (VictorAurelius: „*... quod indumenta in talos demissa largiretur,* ***Caracalla*** *dictus, cum pari modo vesti Antoninianas nomen e suo daret…*")

[23] Historia Augusta, Septimius Severus 21, 11 (HistAug-Severus: „*...nomenque illud sanctum diu minus amatum est, quamvis et vestimenta populo dederit, unde* ***Caracallus*** *est dictus…*") , Caracalla 9,7 (HistAug-Caracalla: „*Ipse* ***Caracalli*** *nomen accepit a vestimento, quod populo dederat, demisso usque ad talos…*")

BDD-A23949 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:56:24 UTC)

împăratul – al cărui nume prin naştere era Lucius Septimius Bassianus, iar prin demnitate, Marcus Aurelius Antoninus[24] – a dobândit supranumele de Caracalla, ca poreclă, datorită adoptării ca element distinctiv de vestimentaţie a unei pelerine militare de protecţie, denumită *caracăl*[25]. Această piesă de îmbrăcăminte a beneficiat de o largă răspândire atât în antichitatea europeană precreştină, cât şi, după adoptarea sa ca uniformă de către ordinele călugăreşti, în cursul mileniilor I şi II ale erei noastre, fapt care, neîndoielnic, a contribuit la marea frecvenţă a transformării elementului comun de vocabular în toponime sau antroponime.

Să rezumăm. Termenul *caracal/caracalla* este explicit atestat ca având o largă răspândire în spaţiul european în cursul Antichităţii romane[26] – observaţia privind atestarea timpurie fiind valabilă şi în ceea ce priveşte radicalul de determinanţă semantică pe care s-a construit acest cuvânt. Tot din epoca imperială clasică, dar cu atestare până în Antichitatea târzie, datează şi funcţia de antroponim/toponim dobândită de acest termen, în primul rând prin mecanismul de prestigiu al vehiculării sale la curtea imperială a Severilor. În fine, atestarea documentară acoperă, de-a lungul întregii epoci medievale (cu prelungire până în modernitate), larga utilizare – şi, obligatoriu de semnalat buna conservare a sensului primar de „apărătoare" – atât a radicalului *cale* şi a derivatelor sale, cât şi a termenului compus *caracal/caracalla*, deopotrivă în ipostaza de cuvânt comun, de antroponim şi de toponim, inclusiv pentru generaţiile care au precedat primele contacte ale idiomurilor dominante din Imperiul Roman de Răsărit (Bizantin) cu populaţiile

[24] Numele oficial al împăratului a fost completat în timppul domniei sale, pe măsura sporirii prerogativelor, până la formula Caesar Marcus Aurelius Severus Antoninus Pius Augustus, utilizată oficial din anul 211 şi până la decesul din 217.

[25] Această formă alternativă a toponimului este şi astăzi întâlnită în rostirea locuitorilor din sudul ţării, precum şi în numeroase texte şi inscripţii, inclusiv oficiale (indicatoare rutiere etc.). În ceeda ce priveşte articolul de vestimentaţie astfel denumit, el continua să fie comercializat în zona Olteniei, inclusiv în târgul de la Caracal, dar nu numai, în perioada interbelică (Bălaşa 1986, pg. 105)

[26] Este mai puţin relevant, pentru demersul de faţă, dacă termenul în discuţie este un construct intern al limbii latine sau un împrumut din ariile lingvistice cu care latina clasică a interacţionat îndeaproape

BDD-A23949 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:56:24 UTC)

turcofone. În acest tablou nu mai există loc pentru speculațiile privitoare la o presupusă împrumutare a cuvântului din orice alt idiom turcofon – ceea ce nu înseamnă, firește, că el nu s-a putut împământeni în idiomurile turcofone respective (care au dovedit o admirabilă capacitate de sinteză şi autodezvoltare[27]), unde a putut intra uşor în consonanță cu fondul terminologic specific al acestora, suportând glisări de sens, dar mai ales îmbogățiri ale valorii semantice.

Revenim, în cele din urmă, la toponimul românesc Caracal, pentru un exercițiu de supradem onstrație. Dacă, aşa cum am putut proba până aici, nu se mai pune problema ca termenului să-i fie atribuită o origine turcofonă circumscrisă paradoxalului, nu este oare suficient să considerăm că avem de-a face, pur şi simplu, cu expresia difuziunii în acelaşi macroareal cultural-lingvistic (cel al romanității, eventual greco-romanității orientale) a unui toponim susținut de menținerea în circulație a cuvântului comun corespondent? Credem că, în acest caz particular, nu putem desprinde procesul de instituire şi impunere a toponimului de figura împăratului roman Caracalla, fie şi numai pentru faptul că acesta a vizitat personal ținutul, împreună cu întreaga suită imperială, în cadrul campaniei sale politico-administrative din Dacia, din primăvara până în toamna anului 214.

Această vizită nu a fost, ne grăbim să precizăm, un simplu itinerariu imperial, ci o operațiune de reînnoire a alianței politice strategice dintre dinastia Severilor[28] şi provinciile dunărene. Este un fapt bine ştiut, fondatorul dinastiei, Septimius Severus, tatăl lui Caracalla, a preluat puterea, în cadrul războiului civil din anul 193, grație sprijinului decisiv pe care i l-au acordat trupele şi aristocrațiile provinciale din Dacia, Pannonia şi cele două Moesii. După preluarea puterii (şi în vederea menținerii ei), recunoştința Severilor față de aceste provincii s-a manifestat plenar, prin acordarea unui val de

[27] Observația este valabilă în ceea ce priveşte limbii turce propriu-zise, trecerea idiomurilor peceneg şi cuman în categoria limbilor moarte făcând improprie o astfel de judecată.

[28] A patra în ordine cronologică, dinastia Severilor este prima care nu are origini italice

BDD-A23949 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:56:24 UTC)

privilegii politice, economice şi militare fără precedent şi fără corespondent în celelalte provincii ale Imperiului. Ca să ne rezumăm numai la Dacia, aici au fost ridicate la rang de municipii oraşele Septimium Apulense (Apulum II), Ampelum, Dierna, Porolissum, Potaissa şi Tibiscum, iar la rangul superior de colonia, Drobeta şi, nota bene!, Romula Malva[29], capitala de atunci a subprovinciei Dacia Malvensis, aflată la o distanţă de nici zece kilometri de vatra actualului oraş Caracal – vatră pe care, aşa cum s-a dovedit arheologic, funcţiona un vicus dependent de Romula Malva şi cel puţin o reşedinţă aristocrată de tip *villa rustica*, care va continua să fie locuită şi în veacul de după aşa-zisa retragere aureliană[30]. Cel mai mare privilegiu pe care dinastia Severilor îl acordă susţinătorilor săi (şi, prin efectul legii, tuturor locuitorilor liberi din Imperiu) este însă Constituţia Antoniniană din anul 212 – şi trebuie să remarcăm faptul că autorul edictului[31], împăratul Caracalla, vine în Dacia după adoptarea acestui act revoluţionar, de unde va guverna, timp de cinci luni, întregul Imperiu. Numeroase inscripţii şi altare sunt ridicate în cinstea familiei imperiale în toată Dacia, iar Romula Malva şi împrejurimile sale nu fac excepţie; de asemenea, numeroase unităţi militare (multe dintre acestea întărite cu recruţi din provinciile dunărene) îşi asumă epitetul Severiana în onoarea casei imperiale, la fel procedând o serie de centre politice urbane – şi atragem din nou

[29] Romula Malva era condusă de un Legatus Augusti Pro Praetorae Daciarum Trium, împuternicit imperial de rang consular. Un document epigrafic - inscripţia care consemnează întâlnirea la Romula a consularilor C. Arrius Antoninus şi P. Helvius Pertinax, viitorul împărat, cu prilejul preluării de către Pertinax a funcţiei de guvernator general al celor trei Dacii - dovedeşte prestigiul politic al oraşului.

[30] De altfel, drumul imperial dintre Sucidava şi Romula Malva, care va fi refăcut în anul 328, din porunca împăratului Constantin cel Mare,după construirea podului peste Dunăre de la Oescus, trece prin vatra Caracalului. Drumul în cauză, ca şi toate celelalte drumuri imperiale din Dacia, continuă să figureze pe hărţile militare ale Imperiului Roman (în particular, pe Tabula Peutingeriana) şi după aşa-zisa retragere aureliană, semn că, în realitate, Dacia n-a fost părăsită complet în anii 271-275.

[31] Iniţiativa actului de generalizare a cetăţeniei o are împărăteasa-mamă Iulia Domna, care va fi onorată în inscripţiile din Dacia ca *Mater Castrorum* – protectoarea castrelor militare

BDD-A23949 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:56:24 UTC)

atenţia că trei din oraşele dezvoltate pe teritoriile vechilor municipii din Dacia Romană poartă şi în prezent titulaturi derivate din onomastica familiei Severilor: Drobeta – (Turnu) Severin, Apulum – (Alba) Iulia[32], respectiv, Romula Malva – Caracal.

Fapt deosebit de important, legătura privilegiată dintre Dacia şi dinastia Severilor a continuat şi după violenta înlăturare a acestei familii de la conducerea Imperiului, fiind suficient să amintim că cel mai important dintre liderii secesionişti ai daco-romanilor din epoca anarhiei militare, Regalianus, prezumtivul strănepot al lui Decebal, era căsătorit cu Sulpicia Dryantilla, fiica unuia din ofiţerii personali ai lui Caracalla. Aşa stând lucrurile, este lesne de înţeles de ce – pe fondul anarhiei militare, iar mai apoi al statutului particular de teritoriu-frontieră[33] pe care Dacia nord-dunăreană îl va avea după reintegrarea sa în Imperiu din timpul lui Constantin cel Mare[34] şi cel puţin până la începutul secolului VII[35] – raportările la statutul dobândit în vremea dinastiei Severilor devin, pentru daco-romanii din aceste teritorii, un element de legitimizare politică. Degradarea vieţii urbane de pe coridorul dunărean, din secolele ulterioare (niciodată completă dacă ar fi să luăm în considerare referinţele la centrele ecleziastice din regiune şi la salba de „goroduri" pe care le vor întâlni, în secolul X, trupele cneazului kievean Sviatoslav)[36] va fi

[32] Amintim faptul că existau două municipii Apulum, la distanţă de doar patru-cinci kilometri unul faţă de altul, iar cel de-al doilea a dobândit la rândul său un supranume legat de casa imperială: Septimium Apulense. Ulterior, sub împăratul Decius, acest oraş va fi ridicat la rangul de Colonia Nova Apulensis.

[33] Romula Malva şi vatra Caracalului actual se află în imediata vecinătate a limesului militar târziu de la nordul Dunării, cunoscut sub denumirea populară de Brazda lui Novac, care a asigurat controlul total al principalului fluviu european de către puterea de la Constantinopol. Semnalăm şi faptul că, la începutul secolului V, teritoriul actualului oraş Caracal se afla în continuare, după cum atestă Notitia Dignitatum, sub protecţia Legiunii V Macedonica, staţionată la Oescus, dar care avea garnizoană avansată la Sucidava.

[34] Cea mai veche inscripţie „Dacia Restituta" cunoscută până în prezent datează, de altfel, din vremea co-împăratului Constantin Chlorus, tatăl lui Constantin cel Mare

[35] Atât revoluţia lui Vitalian din anii 513-518, cât şi insurecţia lui Focas din anul 602 cuprind în aria lor de manifestare şi teritoriile din zona Caracalului actual

[36] Vechiul oraş Romula Malva dispare complet ca structură urbană, dar teritoriul său administrativ continuă să fie intens locuit în toate epocile – şi ne atrage atenţia

BDD-A23949 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:56:24 UTC)

putut folcloriza memoria toponimică, dar toponimul în sine a putut supraviețui atât datorită conservatorismului specific comunităților rurale de organizare periferică, cât şi datorită perpetuării elementului comun de vocabular care a generat antroponimul motivator: *caracălul*, pelerina de vreme rea, rămasă în uzul populațiilor locale vreme de două milenii.

Bibliografie selectivă

Cambridg e ET 2009	***, *Cambridge Learners Dictionary English-Turkish*, Ed. Cambridge University Press, Cambridge
Codex Cumanicus	***, *Codex Cumanicus – Bibliotecae ad Templum Divi Marci Venetiarum*, Comes Geza Kuun (ed.), Ed. Scient. Academiae Hung., Budapesta 1880
Bălaşa 1986	Bălaşa, Dumitru, *Localitățile din Oltenia şi bisericile lor*, în „Mitropolia Olteniei" nr. 3 (mai-iunie)
Gabashvili 2013	Gabashvili, Timothy, *Pilgrimage to Mount Athos, Constantinople and Jerusalem 1755-1759*, Ebanoidze, Mzia, Wilkinson, John (ed.), Ed. Routledge, New York
Ivănescu 2000	Ivănescu, Gheorghe, *Istoria limbii române*, Ed. Junimea, Iaşi
Meyer-Plath-Schneider 1943	Meyer-Plath, B., Schneider, A.M., *Die Landmauer von Konstantinopel, vol 2. Aufnahme, Beschreibung und Geschichte*, Ed. De Gruyter, Berlin
Nicolae-Suditu 2008	Nicolae, Ion, Suditu, Bogdan, *Toponimie românească şi internațională*, Ed. Merona, Bucureşti
Nistorescu 2010	Nistorescu, Laurențiu, *Criterii extrafilologice în analiza etimologică. Cazul Dierna/Cerna*, în „Philologica Banatica" nr. 1/2010, pg. 1-5, Ed. Mirton-Societatea de Ştiințe Filologice-Filiala Timişoara

faptul că, la prima atestare documentară, care sugerează că aşezarea prexistă de multă vreme, Caracalul nu este un simpul sat, ci un centru administrativ local, care adăpostea o curte mic-boierească – pe cea a jupânesei Marga, membră a influentei case nobiliare a Craioveştilor. Atragem atenția şi asupra faptului că județul Romanați, despre care nu se cunoaşte să fi avut vreun alt centru administrativ în afara Caracalului, apare în documente cu cel puțin două generații mai repede (mai exact, la 1 august 1496), iar teritoriul acestuia corespunde, în mare măsură, cu acel ducat/cnezat al lui Ioan (cel mai probabil, Ioan Asan al II-lea) amintit în Diploma Ioaniților de la 1247.

BDD-A23949 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:56:24 UTC)

Oxford ID 2013 ***, *Compact Oxford Italian Dictionary*, Ed. Oxford University Press, Oxford
Roberts 2014 Roberts, Edward A., *A Comprehensive Etymological Dictionary of the Spanish Language with Families of Words based on Indo-European Roots*, vol I (A-G), Ed. Xlibris LLC, Bloomington, Indiana
Sala 2006 Sala, Marius, *Amintirile unor cuvinte româneşti*, vol. I, ediția a doua, Ed. Univers enciclopedic, Bucureşti

Webografie

karakalou 1
http://www.culture.gr/2/21/212/21210a/e212ja21.html , 15.07.2014
DioCassius
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/home.html , 10.09.2014
HistAug-Caracalla
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Historia_Augusta/Caracalla*.html, 25.09.2014
HistAug-Severus
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Historia_Augusta/Septimius_Severus*.html , 25.09.2014
VictorAurelius
http://www.thelatinlibrary.com/victor.caes.html , 25.09.2014

CONTRIBUTIONS TO THE RE-EVALUATION OF THE *CARACAL* TOPONYM ETYMOLOGY
(Abstract)

Key words: *Caracal, toponimy, lingvistic loan, latin substrat,turkish idioms*

The name of the Romanian town *Caracal* is derived by many researchers, in the tradition opened by Al. Densuşianu, from the composition of two terms of Turkophone origin: *kara*/black and *cale*/city. The hypothesis is not sustainable for several reasons and, moreover, it is surprising that such a toponym is absent from the areas with Turkish dominance. In exchange, quasi-identical toponyms (and also anthroponyms) are attested in the Balkan region generations and even centuries before it was influenced by the Turkish culture – the most famous case being the *Karakalou* monastery on Mount Athos attested with this name before 1018. The pertinent analysis of the term leads us to a common element of vocabulary, widely spread in classic Latin and turned into surname of Emperor Caracalla.

BDD-A23949 © 2014 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 20:56:24 UTC)